

gat-Európában már régen lezajlott egy ipari forradalom, és ma már egy poszt-indusztriális társadalmat építenek, nálunk még mindig a parasztság, illetve falusi és mezővárosi környezetkultúra — vagy ami szerinte még rosszabb: egy népvándorlaskora-beli kultúra — képviseli építészeti identitástudatunk modelljét. Hogy ez mennyiben szimptomája a magyarság történelmi sikertelenségeinek, erről lehet vitatkozni, de én személy szerint meg vagyok róla győződve, hogy mindez — beleértve azt a kultúrát is, amit Kós Károly képvisel az erdélyi népi építészet talaján — akkor is hozzátartozik a nemzet történelméhez, és benne él a kollektív tudattalan legmélyebb rétegeiben, ha ez a történelmi és társadalmi-gazdasági elmaradottság egyik megnyilvánulása. Ezzel a kultúrával szakítani annyit jelentene, mint eltépni gyökereinket, vagy lélektani kifejezéssel élve: elnyomni egy történelmi élményt, ami egyébként a legbiztosabb módja annak, hogy tudat alatt tovább éljen és torz formában kompenzálódjon. Ez vonatkozik mezővárosi örökségünkre, de vonatkozik egy olyan építészeti örökségre is, amelyiket Kós Károly emelt bartóki szintre, és amelyek talán éppen azáltal válik ma aktuálissá, hogy gyökereinek fizikai léte ítéltetett pusztulásra. Lehet, hogy nem csak az erdélyi menekültek befogadásával, hanem jóval szélesebb értelemben: az erdélyi fogantatású építészeti kultúra tudatosabb átvállalásával és folytatásával járulhatunk hozzá nemzeti identitástudatunk újrafogalmazásához.

A fentiekben túlmenően számomra Kós Károly az utolsó olyan építészeti magatartás megszemélyesítője, amelyik a Ruskin és Morris által még a múlt század második felében elindított megújulás jegyében a modern építészetten át napjaink regionalizmusáig a divatváltásoktól független, igazi építészeti értékteremtés lehetőségét példázza. Az ő személye és az iskola, amit létrehozott, hosszú időn keresztül képviselte az építészet költői funkcióját, azt, hogy az építészet művészet, és elidegeníthetetlen része egy nemzet kultúrájának. Akkor vagyunk méltók az ő örökségére, ha Bartók Béla és Kodály Zoltán mellett Kós Károlyt is a legnagyobb magyar és egyben európai szellemek közt tartjuk számon, és mindent megteszünk, hogy gondolkodásmódja, hite, alkotásmódja beépüljön mindennapi életünkbe és környezetünkbe.

Kulcsár Attila

Kós Károly a mindenkori magyar építész etalonja lehetne — a magának feladott „házi” feladatai máig aktuálisak számunkra is.

Élete olyan építmény, melyben mi is ellakhatunk — többen is —, s jövőnknek is van benne hely.

Le Corbusier szerint „az építészet szellemi magatartás, nem pedig szakma dolga”. Kós Károly is nemzete, népe, szűkebb hazája, Erdély szolgálatára szegődött. Ha lehetett Magyarországon, ha kellett Erdélyben; ha lehetett kiérdemelt országos dicsőségben, ha kellett beszorított kisebbségi létben.

Az igazi alkotó számára a műfaj és anyag csak mesterségbeli, technológiai kérdés. Kós Károly számára is mindegy volt; építészet, tárgyformálás, grafika vagy szépirodalmi műfajok. Egyformán birtokában volt a kő, fa, a fém, a toll és a szavak ismeretének. De a műfajok és a különböző anyagok csak eszközök voltak életműve kiteljesedésében.

Kós Károly a magyarság sajátosságainak kifejezésével kívánt az európai kultúrák világlágyításán egyetemeset alkotni. Tudta, hogy erre csak saját múlt-

ját ismerő saját azonosságtudatát megtartó, hagyományain építkező jelen képes. Tudta, hogy ebben a személyes jelenlét, példamutatás és tanítás lehet az előrevívő.

Társadalmunk és benne építészet ma hasonló útkereséseket és tanácstalanságokat él meg, mint Kós pályája kezdetén és újrakezdései idején.

Akkor a nemzetközi eklektika jellegtelenségét és a szecesszió tulipános-magyaros változatát kellett mélyebb nemzeti gyökerekből táplálkozó alanyba oltani — ma az internacionalista sematizmusból kell kiemelni építészetünket.

Ő akkor a minőség létrehozása érdekében a középkori céhekhez hasonló nevelő, kiválasztó, érdekvédelmi szervezetek létrehozásán fáradozott. A ma építészei is keresik azt az intézményt, amelyik visszaadhatná az alkotómunka becsületét, kivetné magából a kontárt és az erkölcsstent.

Akkor még Kós Károly hihetett a magyar nép sajátos szellemiségében, mely az építészetben is létrehozhatja a Kodály és Bartók által bizonyított módszerekkel a népi ihletésű európai architektúrát, de nekünk is hinni kell, hogy nem romboltunk még le mindent, és a gyökerek megtalálhatóak.

Kós Károly tanításai és élete lehet számunkra az iránymutató:

— amikor ma állami szálláscsinálók szűk parcellákat rajzolnak a veteményes kertek helyére, melyben középkori önkiszákmányolással megépítheti saját várát a sakktabla szabad gyalogja — és az is csak egy horizontális lakótelep lesz;

— amikor még mindig hosszú sorok várnak lakótelepi kalitkákra a tanácsok kapui előtt, és a sor vége hátsó udvarok pincelakásainak albérleteiben áll;

— amikor építészek, akik számára a modern építészeti mozgalom a szalagablakokat jelentette eddig, és ma a szénapadlások feljáróiból „kinemesített” tetőablakaikat minősítik hagyományörzésnek;

— amikor az iránytévesztés útjelzőket keres, és annyi csábító, máshol már bevált reklám csalogat ismeretlen utakra — pedig csak belső útjainkat kellene becserkészni, de közösen. Mert a történelem tanulsága szerint az ellenség hírére a nemzet mindig felsorakozott a zászló mögé, de a békeévek gondtalan légyhessegetése közben az alattomos ellenség — az önemészto pénzkuporgatás — nem mozgósít nemzeti összefogásra.

Gondolatai legalább olyan aktuálisak ma, mint a maga idejében, de élete egyszerű és megismételhetetlen. Akik a Magyarországon formáit utánozni próbálják, csak epigonjai lehetnek, eszközeit használni — anakronizmus. Semmi sem ugyanaz már: sem a táj, sem a föld. Amit az elmúlt 70 év kitalált, azt nem lehet negligálni. Nem lehet vitatkozni azon, hogy a zsindegy vagy a polieszter hullámlemez felel meg jobban a magyar lélek sajátosságainak — ha csak az egyik kapható.

Még a fa és a kő sem ugyanaz már. A századforduló táján az építész a ke-mény istriai mészkövet használhatta lábazatként és Erdély fenyveseinek sudár gerendáit — ma hazai akác-fából ragasztunk hasonló tartókat és vasbetonból csömöszölünk alapjainkba modern vályogot.

Az az életforma, amit Kós Károly ismert és amelyből a magyar lélek szellemiségét kiolvasta — visszahozhatatlanul eltűnt; a mi lelkünkben nincsenek múzeumok.

Kós Károly üzenete a ma alkotóinak ma is aktuális — Kós Károly élete ház 1s. Kós Károly háza haza. Lakjuk, használjuk, gondozzuk!